

Juryrapport BNG Bank Literatuurprijs 2022

De jury pakte de samenstelling van de shortlist en het aanwijzen van de laureaat van de BNG Bank Literatuurprijs 2022 doortastend aan, zo was het overheersende gevoel. Ons land verkeerde niet meer in een coronacrisis; er kon weer worden samengekomen in Grand Café Eerste Klas in Amsterdam. Een nieuwe voorzitter en een vers jurylid hielden het tempo erin, en dapper bleek iedereen zich, in plaats van geïnspireerd door de soepel wordende coronamaatregelen zich zingend en dansend op straat en in horecagelegenheden te begeven, gedisciplineerd thuis door de dit jaar verrassend hoge stapel boeken heen te hebben gewerkt. Het reglement van de prijs schrijft voor dat de BNG Bank Literatuurprijs, een oeuvreprijs, toegekend wordt aan een Nederlandse auteur van veertig jaar of jonger, die twee of meer literaire prozawerken in het genre fictie op de naam heeft staan en die nog niet doorgebroken is én die ook nog geen grote literaire prijs heeft ontvangen. Bovendien heeft de auteur in het jaar dat besproken wordt een roman of verhalenbundel gepubliceerd. Ondanks deze soms ingewikkelde reglementaire beperkingen bleven er, zoals gezegd, dit jaar veel kandidaten over. De jury onderscheidde twee hoofdstromingen in de Nederlandse literatuur: aan de ene kant waren er gevoelige verhalen over verdwenen of helemaal nooit bestaand hebbende of hun handjes niet thuis kunnen houdende of in verre buitenlandse overspelige of zich anderszins vreemd gedragende familieleden en aan de andere kant werd de jury bedolven onder al dan niet humoristische avonturenromans met aanslagen, hardvochtig menselijk gedrag en bizarre plotwendingen. De jury hield onder al deze verwickelingen en emoties het hoofd koel en liet uiteindelijk twee romans en een verhalenbundel op de shortlist belanden. In alfabetische volgorde op grond van de achternaam van de auteur komen ze nu langs.

Thomas Heerma van Voss, *Passagiers/Achterblijvers*

In zijn eerdere verhalen en romans liet Thomas Heerma van Voss al zien oog te hebben voor de hardheid van de samenleving voor sociaal of fysiek 'uitgedaagde' karakters, of dat nu een darmziekte of gebrek aan zelfinzicht is. Zoekend en tobberig blijven ze zich meten met anderen, die wel slagen. In de zes verhalen in *Passagiers/Achterblijvers* krijgt dat *an sich* onschuldige sociale of fysieke onvermogen van de personages, en het gevoel van verlatenheid waarin dat resulteert, ook een dreigende kant. Wie het lot niet zelf in handen neemt, wordt een speelbal, zo lijkt Heerma van Voss te willen suggereren, en misschien pakt dat soms goed uit, maar soms ook desastreus. Van een gevonden – of ontvreemd? – vriendschapsboek vol kinderlijke beloftes voor de toekomst; tot torenhoge verwachtingen en successen die we aan vrienden en familieleden toeschrijven: in *Passagiers/Achterblijvers* draait het steeds om dat wat ooit een belofte was, niet echt lukt, maar misschien nog staat te gebeuren.

We kruipen in de bedachtzame, tobberige hoofden van personages die vooral anderen volgen. Ze bekijken of beluisteren andermans levens – door de muren in een woonhuis, observerend op het schoolplein, of door stiekem getuige te zijn van een raketlancering, als de achterblijvers die een jongensdroom in vervulling zien gaan. Heerma van Voss krijgt het voor elkaar dat we aan het oordeelsvermogen van deze goeie figuren gaan twijfelen. We zien namelijk niet alleen hoe zij de schijnbaar beter geslaagde levens idealiseren, maar ook welke frustraties, obsessies en spanningen gaandeweg ongemerkt, onderhuids, zijn opgebouwd. In elk verhaal dreigt wel iets te escaleren: grijpt het lot in of heeft het dat al gedaan, onafwendbaar, zoals bij de Damschreeuwer in 'Ik kan alles uitleggen'? Precies daar laat Heerma van Voss ons achter: in knap gedoseerde en stilistisch genuanceerde scènes, meestal zonder de ontknopung waarop we, door de vernuftige

verhaalstructuur, zijn gaan hopen. Het gaat er ook niet om alles te begrijpen, zegt de filmmaakster Max uit het verhaal 'De belofte': 'Dingen gebeuren. Soms door iemands toedoen, soms ondanks iemands inspanningen. Achteraf worden er verhalen om gebeurtenissen heen verzonnen, maar ze geheel begrijpen doet niemand'. Waar de strekking van haar film luidt 'Ongeaccepteerde eenling neemt wraak op de mannen die haar bespotten en het patriarchaat' – die laatste zin reden voor het Filmfonds om de film te sponsoren, laat Heerma van Voss meer aan de verbeelding van de lezer over. Naar het oordeel van de jury heeft hij dat voortreffelijk gedaan.

Tom Hofland, *De menseneter*

In zijn absurdistische *gothic novel* *De menseneter* laat Tom Hofland zien hoe de zakelijke instelling 'efficiency boven alles' uit de hand kan lopen, maar ook hoe liefde hoop geeft, tegen de klippen op. De roman is een aanklacht tegen de ontmenselijking in het bedrijfsleven, mét gevoel voor humor.

Eerder schreef Hofland het negentiende-eeuwse kostuumdrama *Lyssa* en de detective *Vele vreemde vormen*. En dan nu een *gothic novel* met bijbehorende kenmerken in een modern jasje: een mysterieuze zakenman (van Dracula-achtige allure: hij gaat al minstens acht eeuwen mee en slaapt in de aarde), een bedrijf te midden van de wilde natuur (als variant op het kasteel), een obsessief verliefde vrouw en de nodige horror.

Lute is kwaliteitsmanager bij een bedrijf op de Veluwe dat capsules produceert. Als het bedrijf wordt overgenomen, wordt zijn hele afdeling boventallig verklaard. Lute moet iedereen ontslaan. Op het juiste moment treft Lute Lombard, een opmerkelijke Italiaan, die zegt te begrijpen waar Lute tegenaan loopt: 'U heeft een verantwoordelijkheid gekregen die u niet aankan. Die u niet wilt dragen.' Lombard wijst hem op het verschil tussen 'de persoonlijke wereld' en 'de zakelijke wereld'. Hij zal de klus wel klaren voor Lute, en hóé.

Bij de lezer gaan alle alarmbellen rinkelen als deze maffioos aandoende vreemdeling zijn intrede doet. Lute, een wat kleurloze, gescheiden veertiger die thuis een huispak draagt, is echter overrompeld en laat het zich allemaal welgevallen. De grip op zijn leven was hij toch al kwijt. De ramen in zijn flat kunnen niet open in verband met de airco – hij snakt naar lucht – en vanachter het raam op kantoor ziet hij steeds wilde dieren.

En dan hebben we ook nog boventallig personeelslid Mea. Vanwege haar voormalige geliefde belandde ze in een afkickkliniek, waar ze leerde dat 'liefde niet meer dan een verslaving is'. Nu is ze verliefd op de gevoelsarme Essel, die zegt niet verliefd te kunnen worden, maar Mea hoopt vurig dat dit zal veranderen. 'Het voelt goed met je', is alles wat Essel eruit weet te persen en daar moet Mea het mee doen.

Op deze twee weerloze kantoormedewerkers laat Hofland zijn licht schijnen. Ze zijn zo naïef dat ze zelf richting afgrond wankelen. De auteur weet deze op het eerste gezicht karikaturale personages geloofwaardig te maken door hun onzekerheden en twijfels uitvoerig te schetsen. Die laten hen bijzonder menselijk afsteken tegen het licht van een bedrijf dat draait om efficiency.

De roman is zowel tragisch door het menselijke leed als bijzonder grappig door de geestige dialogen en absurdistische wendingen die het verhaal steeds neemt. Binnen het schema van het genre, weet

Hofland de lezer steeds opnieuw te verrassen. Hij is origineel en beschikt over een rijke verbeelding. Dat is een verademing in een literair klimaat waarin het vooral autofictie is wat de klok slaat.

Luuk Imhann, *Loutering*

De roman *Loutering* van Luuk Imhann – het is zijn tweede roman, na het eerder verschenen *Paradijs* – is in een voor de Nederlandse literatuur bijzonder decor gesitueerd: de gebeurtenissen spelen zich af in het Mexico van de eerste helft van de twintigste eeuw. Dit levert warmbloedige toestanden op met Spaanstalige zinnetjes en verwijzingen naar de groten uit de literatuur (en cinema) uit die contreien en van ver daarbuiten – van Fuentes en Borges naar Kerouac.

Hoofdpersoon Paco Guerrero groeit alleen met zijn charismatische moeder op, en komt later onder invloed te staan van historische figuren als Frida Kahlo en beeldend kunstenaar en stalinist David Alfaro Siqueiros. Uiteindelijk raakt hij zelfs betrokken bij het levenseinde van de naar Mexico gevluchte en bij Stalin in ongenade gevallen revolutionair Leon Trotski.

De carrière-technische ontwikkeling die Paco doormaakt is bijzonder. Hij begint als student geneeskunde met de ambitie een beroemd oogarts te worden. Vervolgens ontwikkelt hij zich als artistiek muurschilder, wordt moordenaar en daarna devoot katholiek. Aan het eind van het boek steekt hij zijn eigen ogen uit om het allemaal maar niet meer te hoeven aanschouwen. Daarna volgt nog een verrassende epiloog, waarin Imhann nota bene in het hoofd van Trotski kruipt, en via hem nog even alle politieke revoluties van de laatste eeuwen met ons, de naar adem happende lezers, doorneemt.

Loutering is een sombere én vitale roman: er zit ongelooflijk veel leven in – het leven zelf, het leven zoals het is, of zoals het in elk geval voor Paco is, of was, moeten we zeggen. Het bruist van de details over de periode en het land. De jury was onder de indruk van de hoeveelheid research die hiervoor moest zijn verricht. Binnen het strakke kader van korte hoofdstukken weet Imhann het verhaal knap in de hand te houden. Bovenal weet hij overtuigend de gevoelswereld op te roepen van een jonge Mexicaan met ambities, al pakt de verwezenlijking van die ambities niet altijd even goed uit.

Twee romans en een verhalenbundel. Onderling volstrekt verschillend, maar alle drie uitblinkend in vertelkracht en stilistische bravoure. De jury was onder de indruk van het weergeven van bijna gefluisterde binnenwerelden en het oproepen van uitzinnige taferelen in de buitenlucht. De jury prijst de laureaat om zijn unieke stijl, zijn vormexperiment, zijn gevoel voor humor en zijn originaliteit. De jury was uiteindelijk het meest onder de indruk van het meeslepende *De menseneter* en kent daarom de BNG Bank Literatuurprijs 2022 toe aan Tom Hofland.

Pieter Jeroense (voorzitter)
Dieuwertje Mertens
Esther Op de Beek
Arie Storm